Nicolae Pop și evreii

Este in afara oricarui dubiu ca pe anumite portiuni exista o legatura intre cele doua fenomene terifiante ale secolului XX, Holocaustul si Gulagul. Acest text ofera, cred, o buna dovada in acest sens.

Nicolae Pop zis Achim s-a nascut la 16 martie 1898 in comuna Grosi, linga Tirgu Lapus. Din punct de vedere religios era greco-catolic, asa cum erau cei mai multi dintre etnicii romani din nordul Transilvaniei. indeplinea functia de padurar in zona sa natala, fiind si un agricultor instarit.

Era casatorit cu Maria si avea mai multi copii (Victoria, Alina – Elena in alte surse –, Ichim, Aristina, Ion si Nicusor). A fost implicat si politic, documentele ramase de la politia politica a regimului comunist indicindu-l ca fost „membru in PNT-Maniu si PNL-Bratianu“.

Înaintea celui de-al Doilea Razboi Mondial, satul Lapusul Romanesc, din Muntii Tiblesului, avea o populatie compusa in cea mai mare parte din etnici romani. Dar exista si o comunitate evreiasca, atit in Lapus, cit si in localitatile din jur. Liderul comunitatii evreiesti din Lapusul Romanesc era Samuel Dub, un om instarit, dispunind de un atelier de prelucrare a lemnului. Dub era foarte bun prieten cu Nicolae Pop, intre cei doi existind si relatii de natura economica. Samuel Dub avea un singur copil, Hanna, care in 1935 s-a casatorit cu Baruch Mendel Marmor, originar din Maramuresul invecinat. Cei doi au avut impreuna trei copii (Silca Reiza, Ester si Iom Tov). Nordul Transilvaniei a fost cedat Ungariei in urma celui de-al doilea arbitraj/dictat de la Viena, in 1940. Evreii de aici au scapat de politica antisemita a statului roman, dar au avut parte de cea a statului maghiar, relativ mai ingaduitoare pina in 1944. Situatia evreilor din Ungaria s-a inrautatit dupa ocuparea acestei tari de catre trupele germane, in martie 1944.

Evreii au fost concentrati in ghetouri, unde puteau fi mai usor supravegheati si de unde se putea organiza transportarea lor metodica spre centrele mortii din teritoriile direct controlate de Germania.

Chiar daca aflat undeva in creierii muntilor, departe de centrele deciziei politice, zvonurile privind iminenta deportarii evreilor din zona sa au ajuns si la Nicolae Pop. Acesta si-a informat prietenii evrei (familiile Dub si Marmor) si a insistat pe linga ei sa nu accepte mutarea in ghetou, propunindu-le sa se ascunda. Le-a promis ajutorul sau, precizind ca se va ingriji de nevoile lor. Fuga in padure a fost atent planificata si s-a produs pe 29 aprilie 1944. Diferite bunuri au fost incarcate intr-o caruta, aceasta fiind urmata de Samuel Dub, Hanna Marmor si cei trei copii ai ei. Din cauza unei boli, batrina Dub a refuzat sa plece, iar ulterior avea sa sfirseasca in Holocaust.

Cea care i-a condus pe evrei spre adapostul situat la 25 de km in interiorul padurii a fost o fetita de 12 ani, Aristina Pop, fiica lui Nicolae Pop. Carutas era un etnic roman, Gheorghe Man. Evreii refugiati in padure si-au construit un adapost din materialele deja pregatite de Nicolae Pop, beneficiind si de ajutorul unui angajat al acestuia, pastor, cunoscut sub porecla Negrut. Pentru a nu atrage atentia posibililor trecatori, fugarii nu au utilizat topoare sau ferastraie la construirea adapostului. Ei erau aprovizionati de Negrut si de Maria Achim, prin intermediul Aristinei Achim. Hanna Marmor avea sa sintetizeze astfel gestul facut de catre Nicolae, Maria si Aristina Pop: „Ei au facut pentru noi totul din toata inima, fara socoteli, cu dragoste si caldura, din prietenie adevarata si sincera, dind dovada de o omenie profunda ca si cum viata lor proprie si a familiei lor nu era in pericol de moarte in orice moment“.

Pe 3 mai 1944, toti evreii din Lapusul Romanesc au fost mutati in ghetoul din orasul Dej. Grupului din padure i s-au alaturat trei persoane fugite din ghetoul din Dej: Iacob Taub, Simi Ijic si Nusi Abraham. Toti au beneficiat de sustinerea dezinteresata a lui Nicolae Pop si a familiei sale.

Datorita semnalarii unor persoane straine in preajma locului unde se gaseau fugarii evrei, Nicolae Pop a decis mutarea adapostului mai in interiorul padurii. insa relativa siguranta in care se aflau i-a facut mai putin atenti, mai putin prudenti pe cei din grupul de fugari. Bunaoara, au inceput sa taie lemne, operatiune care producea un zgomot detectabil pe o arie intinsa. Pe 13 august 1944 ei au fost surprinsi de doi jandarmi unguri inarmati, care se ratacisera prin padure si venisera sa solicite informatii. Hanna Marmor a incercat sa traga cu pistolul in jandarmi, dar fara nici un efect, arma nefiind incarcata. A fost imobilizata, cei mai multi fugari fiind retinuti, iar apoi transportati spre locul unde se gasea unitatea de jandarmi. Nusi Abraham nu a fost prins, iar Iacob Taub a reusit sa fuga. Samuel Dub a putut evada datorita coruperii unui jandarm. Protectorul fugarilor, Nicolae Pop, s-a facut si el nevazut. Toti aveau sa iasa din padure dupa 16 octombrie 1944, cind zona a intrat sub controlul trupelor sovietice si romane. Cu toate ca a incaput pe mina jandarmilor si a ajuns pe teritoriul Ungariei restrinse, Hanna Marmor si copiii ei au supravietuit Holocaustului.

Asa cum spunea chiar Hanna Marmor in marturia ei, „din nefericire, necazurile lui Pop Nicolae nu s-au terminat cu regimul fascist: onestitatea absoluta si necompromisa de care a dat dovada l-au costat viata si familia“. La fel cum acordase sprijin celor persecutati pe criterii rasiale in 1944, Nicolae Pop avea sa ofere sprijin si celor care au fost urmariti pentru credinta lor religioasa ori politica dupa 1948. in 1948-1949 a gazduit mai multi fugari politici, ceea ce l-a aruncat intr-un conflict cu Securitatea. Pentru a scapa de urmarirea acesteia, in primavara anului 1949 Nicolae Pop a disparut de la domiciliu, devenind fugar. El s-a asociat cu alti urmariti, constituind un grup de rezistenta armata anticomunista, care a fost activ in zona Muntilor Tibles in anii urmatori. Desi a fost sfatuit sa nu isi riste viata, Nicolae Pop a refuzat. El i-a spus vechiului sau prieten Samuel Dub ca „odata ce si-a dat cuvintul, isi va respecta promisiunea toata viata“.

Poate gestul lui Nicolae Pop de a salva mai multi evrei din zona sa in 1944 nu ar fi fost cunoscut si valorizat daca nu ar fi existat stradaniile Hannei Marmor. Emigrata in Israel in 1962, Hanna Marmor si-a vazut de viata ei, incercind sa se adapteze la noile realitati. insa in anii ’90 ai secolului trecut, ea a considerat o datorie de onoare perpetuarea memoriei unor oameni care ii salvasera viata. De aceea a facut demersurile necesare pentru includerea lui Nicolae Pop, a Mariei Pop si a Aristinei Pop (Saileanu) intre Dreptii pentru Popoare, la Yad Vashem. Poate putin patetica, dar cu siguranta onesta, Hanna Marmor avea sa traga o concluzie clara: „Daca exista Drepti intre Popoare, Pop Nicolae este exemplul cel mai reprezentativ“. Trebuie sa spunem ca Nicolae Pop si membrii familiei sale sint printre putinii (cu mult sub 100) cetateni romani inclusi in aceasta lista a Dreptilor intre Popoare.